

Náklady práce v Evropské unii

EU OFFICE
Česká spořitelna, a.s.
Olbrachtova 1929/62
140 00 Praha 4
tel.: +420 956 718 012
fax: +420 224 641 301
EU_office@csas.cz
<http://www.csas.cz/eu>

Jan Jedlička
+420 956 718 014
jjedlicka@csas.cz

Iva Dlouhá
+420 956 718 015
idlouha@csas.cz

Helena Chamerová
+420 956 718 012
hchamerova@csas.cz

Tomáš Kozelský
+420 956 718 013
tkozelsky@csas.cz

Tomáš Kozelský

EU Office České spořitelny

Úvod

Náklady práce jsou sledovány jak na národní, tak i mezinárodní úrovni, neb jejich úroveň zásadně ovlivňuje jak tržní a výnosové postavení a rozhodování podnikatelských subjektů, tak i podnikatelské aktivity, podnikatelské klima a možnosti substituce kapitálu a práce. Náklady na práci jsou v jednotlivých státech základnou výrobních a celkových reprodukčních nákladů. Jejich výše a struktura rozhodují o konkurenční pozici na lokálních i světových trzích a může významně ovlivňovat aktivitu investorů. Struktura nákladů práce, tj. poměr mezi mzdovou složkou a sociálně personálními nákladovými složkami, zase odráží základní mechanismy rozdělovacích a přerozdělovacích procesů a ovlivňuje tak vztahy mezi zaměstnavateli, zaměstnanci a státem.

Náklady práce představují spojnicí mezi ekonomickou a sociální sférou. Jejich úroveň a dynamika jsou ve vzájemném vztahu s úrovní a dynamikou produktivity práce, relativní hladinou výrobních a spotřebitelských cen. Náklady práce jsou taktéž významným faktorem konkurenční pozice. Obsahují mzdy a platy, tj. převažující části příjmů nejpočetnější sociální skupiny - zaměstnanců. Jejich architektura současně spolu s dalšími zdroji zabezpečuje tvorbu finančních prostředků pro fondy sociální ochrany, z nichž se vyplácejí starobní a invalidní důchody, peněžní a naturální dávky v nemoci, kryjí se náklady zdravotní péče popř. další sociální potřeby zaměstnanců. Rovněž zahrnují personální výdaje na získání a udržení pracovní síly, zvyšování její kvalifikace aj.

Definice a struktura úplných nákladů práce

Náklady práce (měsíční) jsou českým statistickým úřadem definovány jako: „náklady zaměstnavatele na zaměstnance. Jsou součtem přímých nákladů (mezd vč. náhrad), sociálních požitků, sociálních nákladů/výdajů, personálních nákladů/výdajů, daní. Přijaté dotace od úřadů práce na veřejně prospěšné práce či společensky účelná pracovní místa se odečítají. Jedná se o hodnotu připadající v průměru na 1 zaměstnance za měsíc.“

Základním zdrojem dat o struktuře a pohybu nákladů práce v ČR jsou pravidelná roční šetření prováděná ČSÚ od roku 1994. Výsledky úřad publikuje v prosinci následujícího roku v řadě publikací Úplné náklady práce.

Definice úplných nákladů práce a jejich struktura, šetřená ČSÚ, je odvozena od metodiky Eurostatu, který je definuje jako: „výdaje zaměstnavatele, které souvisejí se zaměstnáváním pracovníků. Zahrnují náhrady zaměstnancům (včetně mezd, platů v penězích a v naturáliích, příspěvků zaměstnavatelů na sociální zabezpečení); náklady na odborné vzdělávání a ostatní výdaje (jako jsou náklady na přijímání pracovníků, výdaje na pracovní oděvy a daně z mezd považované za náklady práce minus jakékoli přijaté podpory). Tyto složky nákladů práce a jejich prvky jsou vymezeny v Nařízení č. 1737/2005 ze dne 21. října 2005. Údaje se týkají tří hlavních ukazatelů:

- průměrných měsíčních nákladů práce, vymezených jako úplné náklady práce za měsíc vydělené odpovídajícím počtem zaměstnanců vyjádřeným jako přepočtený počet zaměstnanců;
- průměrných hodinových nákladů práce, vymezených jako úplné náklady práce vydělené odpovídajícím počtem odpracovaných hodin;
- struktury nákladů práce (mzdy a platy; příspěvky zaměstnavatelů na sociální zabezpečení; ostatní náklady práce), vyjádřené jako procento z úplných nákladů práce.“

ČSÚ zjišťuje úplné náklady práce a jejich podrobnou strukturu každý rok. Eurostat šetří objem a podrobnou strukturu nákladů práce v členských státech EU ve čtyřletých intervalech v Šetření nákladů práce (Labour cost survey - LCS). Poslední dostupné údaje jsou za rok 2008 a týkají se organizací v odvětvích průmyslu a služeb. Data sbírají národní statistické služby na základě stratifikovaného náhodného výběru z podniků nebo místních jednotek s více jak 10 zaměstnanci. Údaje se z hlediska metodiky po přepočtu na EUR, popř. na PPS, dají porovnávat. Aktualizace dat mezi jednotlivými 4letými šetřeními probíhá pomocí metody LCI (Labour cost index), tj. průběžnou indexací ve struktuře přímých a vedlejších nákladů práce na bázi výstupů šetření LCS. K indexaci se využívají údaje o růstu průměrného výdělku za přepočtené osoby, které se promítají do přírůstku přímých nákladů a povinných sociálních příspěvků fixovaných na výši mzdy.

Struktura nákladů práce ovlivňuje podnikatelské aktivity, motivuje zaměstnance a působí na vztahy mezi státem, zaměstnavateli a zaměstnanci a dalšími sociálními skupinami obyvatelstva. Rozhodující položkou nákladů práce jsou přímé náklady, tj. mzdy a platy. Podle českých právních norem je mzda a plat odměnou za práci. Na rozdíl od většiny evropských zemí sociální situace zaměstnance a jeho domácnosti není součástí ceny práce, řeší ji státní

rozpočet. Náklady práce se dělí na přímé náklady, tj. mzdy a platy (tarifní mzda, odměny a prémie, mimořádné výplaty, příplatky...) a náhrady mzdy placené zaměstnavatelem. V České republice se přímé náklady podílejí na úplných nákladech práce více než 70 %. Další složkou jsou nepřímé náklady, kam patří sociální požitky (výrobky firmy se slevou, příspěvky na bydlení, stravování, spoření ...), sociální náklady/výdaje (platby zákonného pojistného, odstupné, ostatní sociální dávky...), personální náklady/výdaje (náklady na nábor zaměstnanců, na výchovu učňů, „ošatné“, náklady na školení ...) a daně a dotace (daně a sankce vázané na zaměstnávání lidí, dotace na pracovní sílu). Konkrétní náklady práce na osobu jsou v podstatě cenou, za kterou zaměstnavatel nakupuje práci na trhu. Jejich úroveň a vývoj osciluje kolem rovnováhy mezi nabídkovou a poptávkovou stranou trhu práce. Na rozdíl od cen zboží a služeb jejich utváření ovlivňují ekonomické a politické poměry a v jejich rámci síla a pozice sociálních partnerů při vyjednávání mzdových a pracovních podmínek. V důsledku minimálně ročních ujednání (kolektivních smluv) pohyb nákladů práce vykazuje zhruba roční rigiditu za vývojem ekonomického výkonu v makro a mikro proporcích.

Struktura nákladů práce v % (2010)

	Přímé náklady	Nepřímé náklady
Francie	66,6	33,4
Švédsko	67,1	32,9
Belgie	72,0	28,0
Itálie**	72,2	27,8
Litva	72,2	27,8
ČR	73,1	26,9
Estonsko**	73,4	26,6
Španělsko	73,7	26,3
Rakousko	73,8	26,2
Maďarsko	74,4	25,6
Slovensko	74,5	25,5
Rumunsko	76,8	23,2
Nizozemsko**	76,9	23,1
Polsko**	77,3	22,7
Německo	77,7	22,3
Finsko	77,9	22,1
Lotyšsko	79,1	20,9
Řecko*	79,4	20,6
Portugalsko	80,9	19,1
Bulharsko	83,9	16,1
Velká Británie	84,3	15,7
Slovinsko	85,7	14,3
Kypr**	85,9	14,1
Lucembursko	86,0	14,0
Dánsko	86,5	13,5
Irsko	86,6	13,4
Malta*	91,1	8,9

Zdroj: Eurostat; Nace Rev. 2 B-S_X_O; * - údaj za rok 2009, ** - údaj za rok 2008

Česká republika má jedny z nejnižších přímých nákladů práce v EU. Rozdíl nejvyšších a nejnižších přímých nákladů práce činí v EU zhruba 25 procentních bodů. Změna relace přímých a nepřímých nákladů u států EU není v čase vysoká (trend mírného růstu podílu přímých nákladů na nákladech práce), pohybuje se za poslední roky zhruba kolem 1 p. b. (výjimkou je Bulharsko, zvýšení přímých nákladů od roku 2005 o cca 9 p.b.)

Vývoj nákladů práce v EU od roku 2005

Náklady práce prošly od roku 2005 do dneška změnami, na nichž se ve velké míře podepsala hospodářská krize. Nejnovější data jsou za rok 2010. Eurostat publikuje předběžná data mezinárodně vyladěná a srovnatelná s dvouletým zpožděním a v dalších letech je dále zpřesňuje. Hodnocené období 2005 - 2010 není kvalitativně jednotné. V letech 2005 - 2007 se ekonomika nacházela v konjunktúře. Ve druhé polovině roku 2008 se nejen do české ekonomiky přelila globální hospodářská krize s počátkem v roce 2007 v USA.

Měsíční náklady práce v EUR (2005-2007)

	2005	2006	2007
Bulharsko	235	249	287
Rumunsko	365	434	549
Lotyšsko	449	552	719
Litva	545	637	760
Slovensko	620	711	842
Estonsko	712	827	995
Polsko	808	878	983
ČR	949	1031	1126
Maďarsko	969	995	1104
Malta	1298	1341	1371
Portugalsko	1669	1735	1788
Slovinsko	1699	1773	1871
Španělsko	2125	2197	2284
Kypr	2190	2277	2368
Velká Británie	3368	3499	3585
Finsko	3531	3598	3687
Belgie	3706	3814	3966
Rakousko	3717	3782	3847
Německo	3768	3819	3853
Dánsko	4060	4222	4381
Švédsko	4134	4242	4338
Lucembursko	4517	4658	4817

Zdroj: Eurostat; odvětví NACE C - O (průmysl a služby bez zemědělství a rybolovu); data nejsou dostupná za Itálii, Irsko, Řecko, Francii, Nizozemsko

Česká republika se v letech 2005-2007 výši svých měsíčních nákladů práce v EUR pohybovala ve spodní třetině. Maďarsko ještě v roce 2005 bylo nad ČR, ale vyšší dynamikou růstu nákladů práce ČR Maďarsko „předběhla“. „Nejdražší“ pracovní síla v rámci zemí EU je v Lucembursku (4517 EUR v roce 2005). Nad hranici 4000 EUR se ještě pohybují náklady práce v Dánsku a Švédsku. Naopak nejnižší náklady práce byly v Bulharsku, které dosahovaly zhruba 5% nákladů práce v Lucembursku.

Ve druhé polovině roku 2008 se v české ekonomice začaly projevovat krizové signály světové hospodářské krize, které se projeví naplno v roce 2009. Jejich dopad v oblasti práce navíc zesílila rigidita pohybu nákladů práce profilovaná mzdami. Proces propouštění zaměstnanců trvá v řádech měsíců a vážou se na něj finanční náklady (odstupné, administrativní náklady a další). V první vlně šetření nákladů na práci v roce 2008 snižovali cenu pomocných prací, popř. se zbavovali nekvalifikovaných pomocných pracovních pozic s nízkým mzdovým oceněním a teprve následně přistupovali k propuštění kvalifikovaných zaměstnanců s vyšším mzdovým oceněním. V konečném efektu i přes snižování míry zaměstnanosti v ČR rostla v roce 2009 v nominálním (za celou ČR o 3,3 %, za podnikatelskou sféru o 3,0 % a v nepodnikatelské sféře o 4,6 %) a reálném (za celou ČR o 2,3 %, za podnikatelskou sféru o 2,0 % a v nepodnikatelské sféře o 3,6 %) vyjádření průměrná mzda a průměrné nominální úplné náklady práce. V krizovém období se na pomyslný trůn nejvyšších měsíčních nákladů práce dostalo Dánsko a předstihlo tak Lucembursko. Situace

na opačné straně zůstala stejná a Bulharsko, Rumunsko a pobaltské státy „uhájily“ své pozice států s nejnižšími měsíčními náklady práce v EUR.

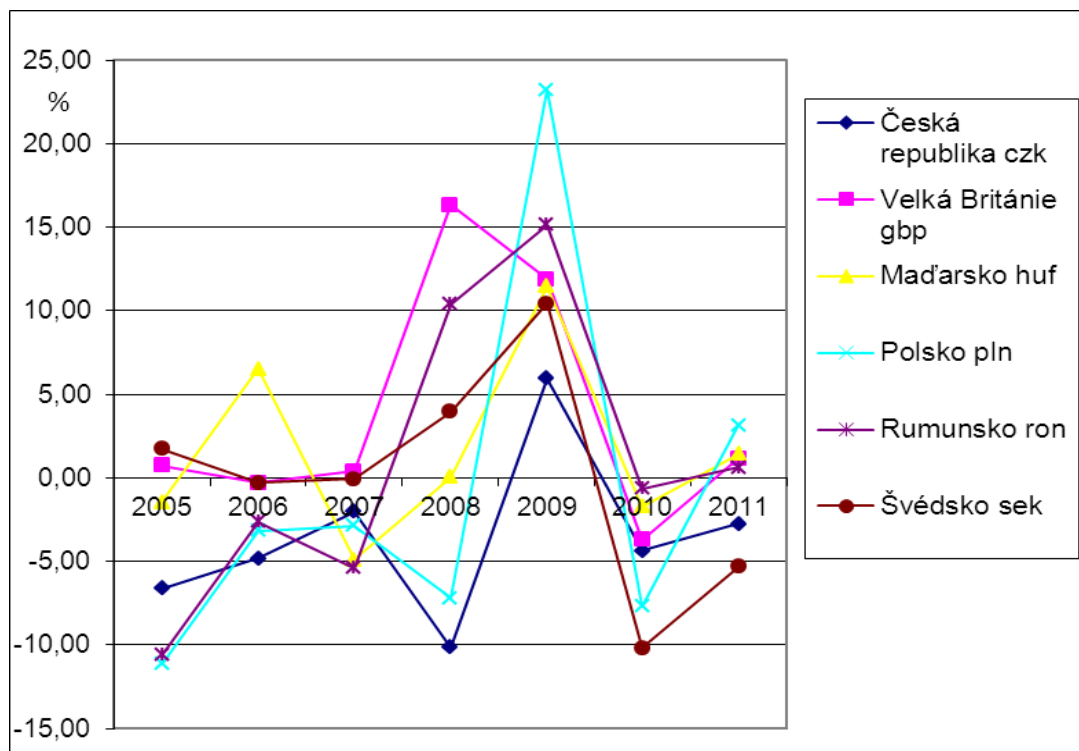
Měsíční náklady práce v EUR (2008-2010)

	2008	2009	2010
Bulharsko	375	416	441
Rumunsko	n/a	618	633
Lotyšsko	885	861	816
Litva	848	847	818
Maďarsko	1164	1040	1028
Polsko	1116	965	1083
Slovensko	n/a	1096	1135
ČR	1323	1297	1387
Malta	1452	1429	n/a
Portugalsko	n/a	1790	1832
Slovinsko	1962	2000	2087
Řecko	n/a	2516	n/a
Velká Británie	n/a	2870	2917
Španělsko	2808	2932	2974
Finsko	3716	3869	3934
Německo	3838	3938	3954
Rakousko	3847	3951	4008
Irsko	n/a	4097	4021
Francie	n/a	4149	4256
Belgie	4195	4305	4426
Nizozemsko	4203	n/a	n/a
Švédsko	4428	4136	4688
Lucembursko	4563	4650	4763
Dánsko	4564	4637	4908

Zdroj: Eurostat; Nace Rev. 2 B-S_X_O; data nejsou dostupná za Itálii, Estonsko, Kypr

Krizová léta 2008 - 2009 s sebou přinesla výrazné porušení směnných relací národních měn zemí EU mimo Eurozónu k EUR. Posuzování výše nákladů práce v rámci EU proto musí přihlížet ke krátkodobým pohybům měnových kurzů. V krizovém období 2008 - 2009 národní měny zemí EU (mimo režim ERM II) vůči EUR změkčily. (V Bulharsku mají směnný kurz národní měny (bulharský lev) pevně navázán na EUR přepočítacím koeficientem 1,956. Další tři státy Evropské unie (Dánsko, Litva, Lotyšsko) zapojené do evropského mechanismu směnných kurzů II (ERM II) mají v současnosti své měny navázány na euro a mohou se pohybovat v rozmezí patnácti procent (i když to nevyužívají a mají stanoveny jiná flukтуаční pásma) od stanoveného středního kurzu k euru. Dánsko má stanovenou flukтуаční pásmo $\pm 2,25\%$. Litva dobrovolně udržuje pevný kurz své měny k euru a v Lotyšsku dodržují flukтуаční pásmo na úrovni $\pm 1\%$.) Pozdější reakci, až v roce 2009, lze sledovat v případě ČR a Polska. Vývoj na finančních trzích tak krátkodobě pomohl „novým zemím“ EU v udržení a posílení výhody levné práce v období snižování produktivity práce. Země, kterým se v roce 2009 změkčil kurz národních měn vůči EUR, vykázaly v roce 2009 výraznější pokles nákladů práce ve srovnání se zeměmi Eurozóny. Situace se však v roce 2010 změnila a měnový vývoj se vrátil k trendu zrealňování měn postkomunistických států.

Meziroční změna kurzu národních měn vůči EUR

Zdroj: Eurostat; státy mimo Eurozónu a mimo navázaných měn na EUR

Vysoké tempo růstu českých nákladů práce na euro trhu mělo příčinu v rychlé apreciaci Kč vůči EUR. Po vstupu České republiky do EU v předkrizovém období dosahovaly meziroční přírůstky zhruba 2x vyšší růst nákladů práce po přepočtu na EUR než v Kč, stejné proporce však platily i pro produktivitu práce. Změkčení národních měn evropských zemí mimo Eurozónu v krizovém roce 2009 vč. Kč umožnil českým podnikům na euro trhu konkurovat nižšími náklady práce. Návrat Kč k zhodnocování vůči EUR v roce 2010 tuto výhodu smazal.

Při bližším pohledu na měsíční náklady práce v jednotlivých státech Evropské unii, najdeme rozdíly i mezi jednotlivými odvětvími. Vzhledem k tomu, že Eurostat nesleduje data za „Zemědělství, lesnictví a rybářství“, lze výši měsíčních nákladů v odvětvích srovnávat jen za „Průmysl a služby“. Už tradičně a dlouhodobě nejnižší náklady práce jsou v odvětví „Ubytování, stravování a pohostinství“, hodnoty dosahují od zhruba 50 % do 75 % nákladů práce za Průmysl a služby. Nominálně jsou nejvyšší v Dánsku (3683 EUR) a nejnižší v Bulharsku (265 EUR) za rok 2010. Pod průměrem za „Průmysl a služby“ jsou ještě měsíční náklady práce ve „Stavebnictví“. Nejdražší pracovní síla je v odvětví „Peněžnictví a pojišťovnictví“ (jen „Informační a komunikační činnosti“ v některých státech je ještě dražší). Náklady práce tam dosáhly částky od 844 EUR v Bulharsku do 8163 EUR ve Švédsku, což představuje troj až čtyřnásobně více než v odvětví „Ubytování, stravování a pohostinství“.

Měsíční náklady práce ve vybraných odvětvích v EUR (2010)

	C	F	H	I	J	K
Belgie	5 077	3 711	4 433	n/a	n/a	7 304
Bulharsko	359	381	509	265	895	844
ČR	1 303	1 350	1 346	835	2 616	2 605
Dánsko	5 215	4 675	4 996	3 683	6 430	7 250
Německo	4 427	3 341	3 413	2 047	5 459	5 849
Irsko	4 326	4 158	4 091	2 161	5 425	5 984
Španělsko	3 093	2 880	3 061	2 053	3 920	5 217
Francie	4 485	3 911	4 027	3 049	6 178	6 772
Lotyšsko	741	773	942	538	1 521	1 730
Litva	794	775	940	472	1 302	1 562
Lucembursko	4 296	3 246	4 396	2 520	6 014	8 068
Maďarsko	1 035	868	1 075	625	1 953	2 240
Rakousko	4 369	3 924	4 087	2 172	5 939	6 328
Polsko	962	1 023	1 057	699	2 001	1 735
Portugalsko	1 487	1 487	2 312	1 276	3 152	4 309
Rumunsko	538	516	699	359	1 193	1 443
Slovinsko	1 872	1 715	2 076	1 563	3 193	3 130
Slovensko	1 107	1 098	1 048	662	2 125	2 087
Finsko	4 477	4 356	3 647	3 061	5 246	5 416
Švédsko	5 138	4 549	4 405	3 207	6 479	8 163
Velká Británie	3 341	3 276	3 280	1 366	4 247	5 177

Zdroj: Eurostat; C – Zpracovatelský průmysl, F – Stavebnictví, H – Doprava a skladování, I – Ubytování, stravování a pohostinství, J – Informační a komunikační činnosti, K – Peněžnictví a pojišťovnictví; B-S_X_O – Průmysl a služby; data nejsou dostupná za Estonsko, Řecko, Itálii, Kypr, Maltu, Nizozemsko

Závěr

Podniky působící na území ČR mají v důsledku nízké výdělkové hladiny možnost stále využívat nízkých úplných nákladů práce ve srovnání s vyspělými členskými státy EU. Míra odstupu výše nákladů práce mezi vyspělými státy EU a ČR je dosud natolik výrazná, že konkurenční výhody z jejich nízké úrovně se budou realizovat ještě po delší časové období. Proces přibližování cenové (v dnešní době přes 70 %) a výdělkové hladiny ke standardním proporcím vnitřního jednotného evropského trhu a apreciacie kurzu Kč vůči EUR, který se projevuje v rychlejším růstu nákladů práce, bude dlouhodobý a podnikatelské subjekty mají dostatek prostoru pro eliminaci nepříznivých dopadů zvyšováním produktivity práce.

Po přistoupení k EU se dařilo držet koncept levné pracovní síly v relaci k vyspělejšími zemím EU. Na druhé straně se však zvyšuje odstup od okolních postkomunistických zemí. Tento vývoj staví před české podniky a zahraniční investory problém odklonu od využívání levné, avšak zdražující se jednoduché práce, resp. jejího vyvezení do levnějších zemí, její náhrady kvalifikovanou a dražší prací, tj. přechodem na sofistikované pracovní činnosti s vyšší přidanou hodnotou. S ohledem na zatím nižší české mzdové ocenění práce v evropských relacích nepůjde o jednorázový nebo rychlý proces. Podnikatelské subjekty působící v ČR budou mít ještě dlouho k dispozici levnou pracovní sílu. Výrazně nižší pracovní nákladová hladina vůči nejvyspělejšími státy EU umožňuje českým exportérům využívat cenové konkurence nebo dosahovat vyšší míry zisku. Nízké pracovní náklady stále motivují příliv zahraničního kapitálu. Koncepte nízké ceny práce v ČR, tj. udržování nízkých nákladů práce, však nestimuluje substituci práce kapitálem a může vést k postupné dequalifikaci pracovních sil a můžeme se tak stát jen „dílnou Evropy“.